

В. В. Гальцова, к.ю.н., доцент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НАСИЛЬСТВО ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Досліджується насильство щодо неповнолітніх. Проаналізовано точки зору фахівців із зазначеної проблеми, на цій підставі запропоновано шляхи вдосконалення чинного кримінального законодавства України.

Исследуется насилие в отношении несовершеннолетних. Проанализированы точки зрения специалистов по указанной проблеме и предложены пути усовершенствования действующего уголовного законодательства Украины.

The adolescent abuse is being studied. The author analyzes the professional points of view at the problem, based on them the methods of improving the current criminal legislation of Ukraine have been proposed.

Всебічна охорона та захист неповнолітніх є одним із пріоритетних напрямів політики держави, оскільки діти є найбільш незахищеними та вразливими. Нині у суспільстві почастішали випадки застосування насильства до дітей, що є гострою соціальною й правовою проблемою. На цьому останніми роками було неодноразово наголошено в засобах масової інформації, про це також свідчать статистичні дані, згідно з якими кількість випадків, пов'язаних із застосуванням до неповнолітніх насильств, щорічно зростає. Причому насильство вони можуть зазнавати як у сім'ї – з боку найближчих та найдорожчих людей, так і з боку сторонніх осіб.

Фахівці, які досліджували окреслену наукову проблему, вважають, що застосування насильства до неповнолітніх є складним поняттям та явищем,

¹ Ярмыш Н. Н. Вопросы толкования статьи 117 УК Украины / Н. Н. Ярмыш // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право. 2012. – С. 285.

тому його досліджують у багатьох сферах: медицині, соціології, психології, правознавстві та ін., розглядаючи, зокрема, види, причини та наслідки, до яких воно призводить. Як показують їх результати, насильство, що було застосоване до неповнолітнього, у подальшому може призвести до серйозних негативних соціальних наслідків: жорстокості, безнадійності, безсилля та втрати віри у дітей. Якщо до дитини було застосовано насильство, це може негативно вплинути на формування її особистості та розвитку, внаслідок чого дитина може набути такі особливості характеру і поведінки, як підвищена агресивність, тривожність, невміння співпереживати, занижена самооцінка, низький соціальний статус. Разом із тим, на думку психологів та педагогів, якщо до дитини застосовувалося насильство, у неї формується переконання того, що завдяки фізичній силі можна домогтися всього. Це, у свою чергу, у подальшому може призвести до того, що у дорослому житті неповнолітній буде схильний до застосування насильства при вирішенні будь-якої проблеми. Як вважають фахівці, дитині, яка зазнала насильства, буде набагато складніше створювати сім'ю і будувати свої відносини у ній, заводити друзів та адаптуватися в суспільстві, а наслідки пережитої травми без сумніву матимуть вплив на її подальше життя, зокрема, на формування особистості, світогляд, склад характеру, фізичне і психічне здоров'я. Крім того, у більшості дітей, до яких було застосовано насильство, можуть проявлятися серйозні відхилення у психічному, фізичному розвитку, в емоційній сфері.

Діяння, пов'язані із застосуванням насильства щодо неповнолітніх, є шкідливими, оскільки вони завдають істотної шкоди їх фізичному, розумовому й духовному розвитку. Насильство до неповнолітніх може призвести до тяжких, навіть катастрофічних наслідків, таких, як самогубство дитини, заподіяння їй смерті, інвалідності, психічного захворювання та іншої шкоди здоров'ю. Шкода від насильства щодо неповнолітніх мають місце у сфері розумового й духовного розвитку дитини, оскільки дитина може втратити свій психологічний статус як особистість, що може призвести до вживання нею алкоголю та наркотичних речовин, втечі з дому й подальшого бродяжництва, вчиненню нею правопорушень та навіть злочинів. Отже, усе це безумовно тягне за собою негативні соціальні наслідки як для неповнолітнього, так і для суспільства.

З метою захисту неповнолітніх від насильства у сім'ї законодавцем було прийнято низку законів та нормативно-правових актів у цій сфері. Наприклад, Закони України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. та «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.; Розпорядження Кабінету Міністрів України № 2154-р «Про затвердження

плану заходів з проведення Національної компанії «Стоп насильству!» на період до 2015 р. тощо. Важливим кроком з боку держави стало доповнення Законом України № 759-IV від 15 травня 2003 р. Кодексу про адміністративні порушення України ст. 173², в якій встановлено адміністративну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, у тому числі й до неповнолітніх, або невиконання захисного припису.

Насильство є способом вчинення багатьох злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України). Проте, як свідчить аналіз його норм, у випадках застосування насильства до неповнолітніх воно не визначено як самостійний злочин, а також не передбачено як кваліфікуюча ознака відповідного злочину. Тобто при заподіянні насильства дитині кримінальна відповідальність встановлена однаковими нормами Особливої частини КК України й щодо повнолітніх осіб, наприклад, нанесення тілесних ушкоджень будь-якої тяжкості передбачене статтями 121–125 КК України; побой та мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України). Така ж ситуація має місце й щодо вчинення інших тяжких насильницьких корисливих злочинів, у яких також можливе застосування насильства до неповнолітніх, наприклад, грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України) та ін. Усе це вказує на те, що при вчиненні злочинів, пов'язаних із застосуванням насильства до неповнолітніх, необхідна спеціальна кримінально-правова охорона цих суспільних відносин.

Таким чином, законодавче вирішення кримінально-правової охорони неповнолітніх, стосовно яких було застосовано насильство як з боку членів сім'ї, так і сторонніх осіб, ще не набули належного і достатньо обгрунтованого вирішення у системі чинного кримінального законодавства України. Водночас окреслена проблема має важливе значення для правозастосовної діяльності та є актуальною для науки кримінального права. Оскільки неповнолітні, на думку фахівців у галузі педагогіки та психології, в силу своїх вікових особливостей мають значно менше можливостей порівняно з дорослими для захисту себе від фізичного чи психічного впливу інших осіб, законодавцю необхідно передбачити як кваліфікуючу ознаку «вчинення щодо неповнолітнього» злочинів, передбачених статтями 121–125, 126, 127, 186, 187, 189 КК України та ін. У подальшому можливо передбачення в КК окремих суспільно-небезпечних діянь, які можуть бути додатково вказані як злочини. Наприклад, «насильство щодо неповнолітніх», «жорстоке поводження із неповнолітніми», інші суспільно-небезпечні діяння, які безпосередньо пов'язані із застосуванням насильства та спрямовані на спричинення істотної шкоди суспільним від-

носи́нам, що посягають на фізичний, психічний та культурний розвиток неповнолітніх. Водночас, на нашу думку, захист кримінальним законодавством вказаних суспільних відносин шляхом виокремлення цієї групи норм у самостійний розділ Особливої частини КК України повною мірою сприяв би комплексному кримінально-правовому захисту неповнолітніх (дітей) від злочинних посягань.

Також вважаємо, що існуючий у чинному кримінальному законодавстві (*de lege lata*) підхід до вирішення питань щодо призначення покарання за вчинення насильницьких злочинів проти неповнолітніх є недосконалим. Він указує на недостатність встановлення оптимальних санкцій за злочини проти неповнолітніх, які мають бути збалансованими і відповідати тяжкості злочинів, передбачених у відповідних статтях КК України. Тому, на наш погляд, необхідно посилити кримінальну відповідальність за вчинення вказаних злочинів проти неповнолітніх. Лише у цьому випадку кримінальний закон забезпечить ефективний захист суспільних відносин, що забезпечують належний фізичний та психологічний розвиток дитини від насильницьких злочинів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ІНСТУТА УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

*Присвячується
90-річчю від дня народження
академіка В. В. Сташиса*

ПРОБЛЕМИ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ У ЗАКОНОТВОРЧІЙ ТА ПРАВАЗАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

8–9 жовтня 2015 року

Харків
«Право»
2015

УДК 343.2/.7(477):340.134
ББК 67.9(4УКР)308+67.0
П78

Редакційна колегія:

В. Я. Тацій (головний редактор),
В. І. Борисов (заступник головного редактора),
А. П. Гетьман, М. І. Панов, В. І. Тютюгін,
В. С. Батургарєєва, Л. М. Демидова, І. О. Зінченко, Н. В. Нетеса

П78 **Проблеми** науки кримінального права та їх вирішення у законо-
творчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ.
конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов
(заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2015. – 528 с.

ISBN 978-966-458-890-1

ISBN 978-966-458-890-1

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015
- © Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, 2015
- © Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права», 2015
- © Видавництво «Право», 2015